

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук,
професор

Руслан СЕРБИН

19.12.2025 р.

ВИСНОВОК

Національної академії внутрішніх справ про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Фінагєєвої Інни Олександрівни «Інститут опіки та піклування в сучасному приватному праві», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», затвердженої Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 31 жовтня 2023 року (протокол № 22).

ВИТЯГ

з протоколу розширеного засідання кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ від 04 грудня 2025 року

Присутні:

доктор юридичних наук, професор Тарасенко О. С.; доктор юридичних наук, професор Тихонова О. В.; доктор філософії, доцент Калінюк А. Л. (голова засідання); кандидат юридичних наук, професор Гопанчук В. С. (науковий керівник); кандидат юридичних наук, доцент Герасимчук Л. В.; кандидат юридичних наук, доцент Якимець О. І.; кандидат юридичних наук, доцент Бобко В. Г.; доктор філософії, доцент Полішко Н. Л.; кандидат юридичних наук Петрина В. Н.; кандидат юридичних наук Веренкіотова О. В.; кандидат юридичних наук Задорожна А. П.; кандидат юридичних наук Падун Р. В.; кандидат юридичних наук, доцент Вереїці О. В.; кандидат юридичних наук, доцент Антошук А. О.; доктор філософії Лимар Ю. В.; кандидат юридичних наук, професор Мироненко В. П. (рецензент); кандидат юридичних наук, доцент Шаповал Л. І. (рецензент); здобувач ступеня доктора філософії Фінагєєва І. О.

З присутніх – 2 доктори юридичних наук та 15 кандидатів юридичних наук – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження Фінагєєвої Інни Олександрівни - «Інститут опіки та піклування в сучасному приватному праві», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», щодо його

здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», щодо його рекомендації до розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Слухали:

Доповідь здобувача ступеня доктора філософії Фінагєєвої Інни Олександрівни «Інститут опіки та піклування в сучасному приватному праві», поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Ключовим принципом правової соціальної держави, який набув особливого значення у контексті євроінтеграційних процесів, що розпочалися в Україні у зв'язку із ратифікацією у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, європейським співтовариством, з другого є - пріоритет прав і свобод людини і громадянина та створення максимально дієвого та простого механізму реалізації прав, незалежно від їх виду. Ознакою правової держави є повне визнання прав людини та створення надійної системи їх захисту, а також те, що, у сучасній державі права людини - невіддільні від добре врегульованої та ефективної системи захисту. За загальним правилом, права людини - це можливості особи щодо задоволення своїх потреб та інтересів у різних сферах суспільного життя. В той же час, відповідно, як і до природної, так і до позитивної концепції розуміння сутності прав людини, держава бере на себе обов'язок щодо забезпечення та створення умов їх реалізації.

Це означає, що будь-який громадянин держави має гарантоване право на здійснення та реалізацію декларованих прав. Окрему категорію прав складають права громадян, чия дієздатність обмежена або взагалі відсутня, що в тій чи іншій мірі викликає необхідність надавати їм допомогу у здійсненні юридичних дій. Зокрема, йдеться про малолітніх та неповнолітніх дітей, обмежено дієздатних та недієздатних фізичних осіб. Така допомога надається завдяки закріпленому приватним правом правового інституту опіки та піклування.

За різними оцінками перші згадування щодо виникнення інституту опіки датуються V тис. до н.е. Подальше формування цього інституту відбувалося під пануванням християнської церкви та під впливом римського та візантійського права. Прийнято вважати, що на території сучасної України, інститут опіки та піклування зародився у період язичництва. Таким чином, ще на початкових етапах розвитку української державності, існуюча на той час подоба правової системи, містила певні механізми опіки над найбільш уразливими верствами населення - сиротами, убогими, психічно нездоровими, незаможними та безпритульними. Значного поширення інститут опіки та піклування набув у зв'язку із утворенням Київської Русі, приписи якого знайшли свого закріплення в звичаєвому праві, а згодом були закріплені в перших писемних джерелах - «Руській Правді» та «Повісті минулих літ».

Небезпідставно можна вести мову про те, що подальший розвиток та удосконалення інституту опіки та піклування впродовж багатьох років продемонстрував здатність забезпечувати належний рівень життя та участі у загальній системі суспільних відносин визначеної категорії осіб, які потребували правової, соціальної підтримки з боку держави і суспільства в цілому, та окремих

громадян зокрема. Завдяки приписам інституту опіки та піклування відбувається задоволення, принаймні, двох інтересів – приватного та публічного. При цьому, приватний інтерес полягає у створенні належних умов існування, розвитку, соціалізації для громадян, чия дієздатність обмежена або взагалі відсутня: малолітніх, неповнолітніх (дітей-сиріт; дітей, позбавлених батьківського піклування; дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах; дітей, які постраждали від збройних конфліктів чи воєнної агресії: повнолітніх осіб, які в силу стану здоров'я не здатні розуміти значення своїх дій і керувати ними, а відтак – бути самостійними суб'єктами цивільно-правових відносин. Публічний (суспільний) інтерес полягає у збереженні життя, здоров'я, інтелектуального потенціалу таких осіб, а також у забезпеченні безпеки суспільства, запобігання складних життєвих обставин та усунення таких негативних явищ як соціальне сирітство, дитяча безпритульність та бездоглядність, жебракування, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, інших негативних залежностей, і без перебільшення – зниження рівня кримінальних та інших правопорушень.

Нині актуалізація питання опіки та піклування пов'язана із поточною ситуацією в нашій державі – повномасштабним вторгненням РФ і веденням воєнних дій на значній території України та тими проблемами, які у зв'язку з цим виникають: збільшенням кількості дітей, які залишаються без батьківського піклування, повнолітніх осіб, які за станом здоров'я (психічні розлади) потребують допомоги та необхідністю забезпечення дотримання та охорони їх прав та інтересів; перебування таких осіб на тимчасово окупованих територіях та неспроможністю уповноважених державою органів здійснювати покладені на них функції; масовим виїздом за межі України та необхідністю встановити (підтвердити або продовжити) правовий статус особи, яка потребує опіки чи піклування; необхідністю здійснювати контроль за дотриманням іноземними суб'єктами права законодавства, на підставі якого діти, повнолітні особи, над якими встановлено опіку чи піклування, перебувають в умовах дії їхньої юрисдикції та б. ін.

Отже, розроблення проблематики опіки та піклування є більш, ніж актуальним і своєчасним завданням сьогодення.

В українському правовому полі загальнотеоретичні засади інституту опіки та піклування, які вплинули на формування положень нашого дисертаційного дослідження висвітлювались у працях багатьох українських фахівців у галузі цивільного, сімейного, цивільного процесуального та інших галузей вітчизняного права. Зокрема, це - Н. С. Адаховська, Л. М. Артюшкіна, О. І. Безлюдний, Т. В. Боднар, В. І. Борисова, С. М. Бойко, Г. М. Бойченко, І. І. Волкова, Н. В. Волкова, Н. А. Волобуєва, О. В. Дзера, А. С. Довгерт, Л. І. Калаур, Б. К. Левківський, Л. В. Лешанич, Г. К. Матвеев, О. І. Мацегорін, О. О. Мордань, С. Є. Морозова, Ж. В. Петрочко, Д. С. Прутян, С. Я. Фурса, Ю. С. Червоний та ін.

Особливого значення для дослідження приватного-правового регулювання інституту опіки та піклування стали наукові дослідження В. С. Гопанчука,

Л. В.Красицької, І. В. Жилінкової, З. В. Ромовської, Є. О. Харитонова, С. І. Шимон та б. ін.

Вагомий внесок у розробку проблематики опіки та піклування як інституту приватного права, мають наукові доробки сучасних цивілістів, серед яких слід виділити таких як: І. В. Апопій, О. І. Андрухів, О. С. Бурлака, Г. М. Грабовська, А. О. Дутко, І. В. Дзюба, В. Ю. Євко, В. В. Заборовський, М. В. Зеленіна, В. В. Кострицький, В. О. Кучер, В. П. Мироненко, О. О. Романовська, Н. Я. Рудий, В. О. Рудяк, М. М. Сигидин, Л. М. Токарчук, Ю. Ю. Чорновалюк, Л. І. Шаповал, Т. М. Ямненко, І. А. Яніцька, І. В. Ярмолинська та ін.

Разом з тим, варто вказати, що розроблення проблематики опіки та піклування на рівні дисертаційних та монографічних досліджень, залишається низьким. Так, в межах здійснених дисертаційних досліджень розглядалися лише окремі аспекти питання інституту опіки та піклування. Зокрема, це дисертаційні дослідження – О. І. Карпенко «Правові засади утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» (2001); Н. А. Аблятіпової «Інститут опіки над повнолітніми дієздатними особами за цивільним законодавством України» (2007); Н. С. Адаховської «Опіка над майном за цивільним законодавством» (2013); І. А. Яніцької «Опіка та піклування як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2015); О. О. Мордань «Державна політика щодо соціального захисту дітей, які залишилися без піклування батьків» (2015); Є. В. Падуна «Інститут прийомного виховання в сімейному праві України» (2017); Л. М. Токарчук «Влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як реалізація принципу державної охорони сім'ї» (2021); монографічні дослідження - Н. Я. Рудого «Інститут опіки та піклування в Україні: історико-правове дослідження» (2012); Л. В. Красицької «Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей» (2014); О. С. Бурлаки «Соціальний захист сім'ї, дитинства, материнства та батьківства в Україні: теоретико-правові проблеми» (2016); Л. І. Калаур «Інститут опіки та піклування в Україні: порівняльно-правовий аналіз» (2018).

Для повного та всебічного висвітлення проблематики опіки та піклування як інституту приватного права, не залишені поза увагою і доробки зарубіжних фахівців в окресленій сфері, зокрема аналізувалися праці: Р. Amoros, M. Beham, H. Wintersberger, K. Wörister, U. Zartler, M. Tideman, O. Svensson, L. Nordström, Ö. Carlsson, R. Zanuso, T. Waldock, J. Storo, M. Selthe, J. Palacios, ряд ін.

Отже, питання щодо правового регулювання інституту опіки та піклування в сучасному приватному праві, ефективного його функціонування, є недостатньо розробленими теоретично та мало реалізованими практично.

Саме такий стан наукової розробки проблематики опіки та піклування в сучасному приватному праві і зумовив вибір напряму наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Роботу спрямовано на реалізацію основних положень Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2025 роки, Стратегії стало розвитку України до 2030 року, Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в

сімейному оточенні на 2024-2028 роки та затвердженого операційного плану заходів на 2024-2026 роки з її реалізації, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, а також передбачено річними планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2021–2025 роки.

Тему дисертаційного дослідження Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 31 жовтня 2023 року протокол № 22).

Мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження.

Мета дисертаційного дослідження полягає у формуванні теоретичної концепції приватно-правового регулювання інституту опіки та піклування, а також у розробці на цій основі науково-теоретичних та практичних рекомендацій, спрямованих на оптимізацію цивільного, сімейного, цивільного процесуального та іншого галузевого законодавства України у цій сфері.

Для досягнення мети дослідження поставлені наступні *завдання*:

проаналізувати стан наукової розробки та методологію дослідження інституту опіки та піклування у сучасному приватному праві;

визначити засадничі положення правового регулювання інституту опіки та піклування в сучасному національному приватному праві, праві країн Європейського Союзу, інших зарубіжних країн;

розглянути законодавчі та наукові підходи до визначення поняття, правової природи та значення інституту опіки та піклування у сучасному приватному праві;

дослідити порядок та умови встановлення опіки та піклування над обмежено дієздатними та недієздатними фізичними особами у цивільному праві;

визначити специфіку встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування у сімейному праві України;

розкрити зміст та значення професійних (замісних) сімей у загальній системі форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування як суміжної з опікою та піклуванням правової категорії;

встановити співвідношення патронату, як форми влаштування дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах чи постраждали від збройних конфліктів із нормами інституту опіки та піклування;

вивчити та проаналізувати зарубіжний досвід виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в аспекті перспективи розвитку вітчизняного законодавства;

виробити пропозиції щодо оптимізації вітчизняного законодавства у сфері опіки та піклування з метою підвищення ефективності його практичної реалізації та приведення його до міжнародних вимог та стандартів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері опіки та піклування.

Предметом дослідження є інститут опіки та піклування в сучасному приватному праві.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є першим в Україні комплексним дослідженням інституту опіки та піклування в сучасному приватному праві.

У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які виносяться на захист, зокрема:

вперше:

сформульовано авторські дефініції:

1) обмежена дієздатність – юридичний стан індивіда, обумовлений наявністю у нього психічного розладу або небезпечним вживанням психоактивних речовин (наркотичні засоби, психотропні речовини, алкогольні напої), патологічним потягом до азартних ігор, що призвело до зміни психічних процесів у свідомості, мисленні, емоційному стані, який обмежує здатність особи усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними та встановлений рішенням суду, ухваленим у встановленому законом порядку;

2) недієздатність – юридичний стан індивіда, зумовлений наявністю у особи хронічного, стійкого, психічного розладу, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними та встановлений рішенням суду, ухваленим у встановленому законом порядку;

встановлено, що під правовим режимом майна осіб, над якими встановлену опіку чи піклування, слід розуміти режим зі спеціальним статусом, поширений на визначене коло учасників (опікун, піклувальник – підопічний) та види правових відносин (виключно майнові), яким закріплено основні повноваження зобов'язаних осіб, встановлено прямі заборони щодо дій опікунів, піклувальників, а також передбачено можливість втручання держави до майнової сфери підопічного за наявності певних для того обставин;

доведено, що з метою оптимізації інституту опіки та піклування, необхідно передбачити правові норми щодо можливості зміни форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, здатних правильно, швидко та дієво реагувати на поточні запити суспільства; надання постійної консультативної підтримки спеціалістів; визначення мотивації опікунів, піклувальників, прийомних вихователів; систему стимулювання осіб, які виконують опікунські повноваження; розширення способів доведення інформації про зміни галузевого законодавства тощо;

з'ясовано правову природу та розмежовано поняття «патронаж» та «патронат»: під «патронатом» слід розуміти тимчасову форму влаштування дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, і у зв'язку з цим потребує виховання, утримання та реабілітації та видом правової допомоги обмежено дієздатним та недієздатним фізичним особам і є інститутом цивільного та сімейного права; під «патронажем» слід розуміти вид надання допомоги дієздатній фізичній особі, яка за станом фізичного здоров'я потребує медичного, побутового, іншого подібного догляду і є інститутом права соціального забезпечення;

встановлено співвідношення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування з такими суміжними правовими категоріями, як прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, патронат та визначено їх спільні риси (створення дитині належних умов виховання, всебічного фізичного, духовного та морального розвитку) та відмінні риси (правовий статус підопічних дітей; строки перебування дитини в сім'ї; способи утримання дітей; виконання обов'язків як виду професійної діяльності, який зараховується до загального трудового стажу; залучення до роботи з сім'ями та дітьми фахових спеціалістів; надання послуг з догляду за участю членів сім'ї прийомного вихователя;

обґрунтовано, що використання опіки чи піклування з корисливою метою на шкоду підопічному в умовах надзвичайного чи воєнного стану, слід вважати кваліфікуючою ознакою кримінального правопорушення, що передбачає застосування більш суворої санкції відповідальності;

удосконалено:

наукове положення, відповідно до якого інститут опіки та піклування слід вважати комплексним приватно-правовим інститутом, правове регулювання якого здійснюється нормами цивільного, цивільного процесуального, сімейного, житлового, земельного, трудового права та права соціального забезпечення, якому притаманні ознаки публічності (застосування норм адміністративного, кримінального права);

наукову позицію, згідно якої для визнання фізичної особи недієздатною необхідно встановити наявність трьох критеріїв: медичного, психологічного та юридичного. Завдяки медичному критерію діагностується не будь-який психічний розлад, а хронічне, тривале і стійке психічне захворювання; психологічний критерій свідчить про нездатність або зменшену здатність особи розуміти значення своїх дій і можливість керувати ними та визначається не лише на момент вчинення дій, а й на майбутнє; юридичний критерій виключає здатність самостійно здійснювати права і обов'язки, в тому числі – нести самостійну цивільно-правову відповідальність;

науковий погляд, відповідно до якого права і обов'язки батьків та опікунів (піклувальників) - різні за своєю правовою природою та сутністю правові явища: в основі виникнення батьківських прав та обов'язків, як правило, лежить кровне споріднення, тоді, як виникнення опікунських прав та обов'язків пов'язується із відповідним адміністративним актом; батьківські повноваження є триваючими, постійними, повноваження опікунів (піклувальників) діють впродовж певного часу і не призводять до припинення правових зв'язків підопічних з батьками; у опікунів (піклувальників) відсутній обов'язок утримання підопічних власним коштом, на відміну від батьківського обов'язку щодо утримання дитини;

дістало подальший розвиток:

наукове судження про те, що розгляд справ про обмеження цивільної дієздатності, визнання недієздатними (подовження строку, визначеного рішенням українського суду) щодо громадян України, які у зв'язку з воєнними діями вимушено змінили місце проживання та виїхали за кордон, здійснюється

за правилами, визначеними нормами вітчизняного, міжнародного законодавства та на підставі двосторонніх договорів про правову допомогу у цивільних та сімейних справах, тобто можливе застосування субсидіарної юрисдикції – судів держави громадянства та судів держави, де тимчасово перебуває особа;

наукова позиція щодо запровадження концепції полісистемної (державної, громадської та приватної) діяльності щодо забезпечення здійснення суб'єктивних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів окремою категорією учасників цивільно-правових відносин: обмежено дієздатними та недієздатними фізичними особами; дітьми-сиротами; дітьми, позбавленими батьківського піклування; дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах; дітьми, які постраждали від воєнних дій чи збройних конфліктів;

наукове твердження, за яким замісні сім'ї – прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, на відміну від сім'ї опікуна (піклувальника), повинні мати професійний статус, що передбачає наявність у прийомних батьків та батьків-вихователів фахової вищої, передвищої освіти, відповідної кваліфікації та досвіду роботи в одній із суміжних сфер (соціальна робота, соціальна педагогіка, психологія тощо) та виключає можливість сумісництва (суміщення) з іншими видами професійної діяльності.

За результатами дослідження запропоновано нові редакції, зміни та доповнення до чинного законодавства у сфері опіки та піклування, а саме: ст. 36, 76, 77 ЦК України; ст. 251-1 «Відповідальність опікунів, піклувальників», ст. 252 СК України; ст. 167 «Зловживання опікунськими правами» КК України; п. 5 Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя; ч. 1 Положення про прийомну сім'ю; ч. 2 Положення про дитячий будинок сімейного типу.

Практичне значення отриманих результатів полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій та висновків:

- у науково-дослідній роботі – під час проведення подальших наукових розвідок у сфері цивільного, сімейного та цивільного процесуального права (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ № 173-нд від 02.10.2025 року);

- у законотворчій діяльності – в процесі оптимізації національного законодавства в сфері правового регулювання інституту опіки та піклування;

- у правозастосовній діяльності – під час розгляду і вирішення цивільних справ про встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами; дітьми, позбавленими батьківського піклування; дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах; визнання фізичних осіб недієздатними та обмежено дієздатними, а також при розгляді справ, пов'язаних невиконанням опікунами, піклувальниками своїх обов'язків щодо підопічного (акт впровадження Київського апеляційного суду);

- в освітньому процесі – при викладанні навчальних дисципліни «Цивільне право», «Сімейне право», «Цивільний процес», «Особливості розгляду окремих категорій цивільних справ», «Актуальні проблеми правового регулювання сімейних відносин», «Правові інструменти альтернативного вирішення спорів»,

а також при підготовці відповідних навчально-методичних матеріалів (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ № 172-оп від 02.10.2025 року).

По завершенню доповіді Фінагєєвій І. В. присутніми були поставлені такі запитання:

Тарасенко О. С., проректор, доктор юридичних наук, професор: Загальновідомо, що основу будь-якого дослідження становлять методи наукового пізнання явищ об'єктивної дійсності. На яких методах вами було зосереджено найбільшу увагу при розкритті теми дисертаційного дослідження?

Відповідь: Відповідно до поставлених мети та завдань, основою методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Діалектичний метод як загальний метод наукового пізнання та історичний метод дозволили розглянути усі питання теми в динаміці, виявити їх взаємозв'язок і взаємообумовленість, дослідити генезис цивільного та сімейного законодавства, що регулює інститут опіки та піклування. Використання порівняльно-правового методу дозволило дослідити вітчизняний та зарубіжний досвід правового регулювання інституту опіки та піклування. За допомогою формально-юридичного методу досліджувалися правові норми Конституції України, чинних Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України, законів України, які регулюють відносини у сфері опіки та піклування, з'ясовувалися зміст і значення використаних у них понять і термінів, обґрунтовувалися висновки і пропозиції щодо їх зміни та доповнення. Структурно-функціональний метод використовувався для аналізу суб'єктного складу та змісту правових відносин з опіки та піклування, підстав та порядку встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами; дітьми, позбавленими батьківського піклування; дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах; повнолітніми особами, які визнані недієздатними або обмежені у цивільній дієздатності; забезпечення виконання опікунами, піклувальниками своїх обов'язків, а також для визначення відповідальності за невиконання опікунських обов'язків або зловживання ними; формулюванню пропозицій щодо оптимізації законодавства у сфері опіки та піклування. Застосування системного методу зумовило, з одного боку, дослідження замінних форм влаштування дітей, що залишилися без батьківського піклування в загальній структурі опіки та піклування, а з іншого боку – виокремити особливості їх створення та функціонування. Метод індукції та дедукції дозволив виокремити передумови встановлення опіки та піклування, а також визначити особливості застосування законодавчих приписів до конкретної категорії суб'єктів, зокрема малолітніх та неповнолітніх дітей, повнолітніх осіб, які не наділені цивільною дієздатністю або обмежені в ній. Термінологічний метод, було використано при дослідженні загальних засадничих положень інституту опіки та піклування, а також при дослідженні питання співвідношення опіки та піклування із суміжними правовими категоріями. Герменевтичний метод було використано для дослідження підстав та порядку встановлення опіки та піклування над малолітніми, неповнолітніми дітьми; обмежено дієздатними та недієздатними

фізичними; для визначення правового статусу опікунів, піклувальників в Україні, ряді країн Європейського Союзу, інших зарубіжних країн. Метод абстрагування було використано при дослідженні правових підстав встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітьми, які постраждали від воєнних дій чи збройних конфліктів; опіки та піклування над обмежено дієздатними та недієздатними фізичними особами; наслідків невиконання опікунами, піклувальниками своїх обов'язків. Логічний метод використовувався як універсальний засіб аргументації наукових висновків і розроблення науково-обґрунтованих пропозицій щодо оптимізації чинного галузевого законодавства України в контексті окресленої проблеми.

Калінюк А.Л., завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, доктор філософії, доцент: Шановна Інна Олександрівна, окремий підрозділ дисертаційного дослідження присвячений такій формі влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування як патронат. На скільки я розумію, Вами доводиться, що поняття патронату та патронажу далеко не тотожні ні за своїм змістом, ні за значенням. Що покладено в основу такого розмежування?

Відповідь: Так, дійсно в дисертаційному дослідженні нами відстоюється наукова позиція про те, що патронаж не може розглядатися як форма опіки над дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, оскільки суб'єктами патронажу є особи, які наділені повною дієздатністю, а отже за своєю волею і зі своїм інтересом укладають договір про надання допомоги, і їх відносини з помічником засновані на рівності, автономії волі та майнової самостійності. Крім того, є і інші відмінності в змісті патронажу над особами старшого віку та патронату над дітьми. Зокрема, патронаж здійснюється шляхом вчинення помічником певної діяльності, спрямованої на досягнення бажаного підопічною особою результату, який може бути матеріальним або таким, що сприймається на нематеріальному рівні, тобто залежно від мети помічник може виконувати певну роботу або ж надавати певні послуги.

Необхідно звернути увагу, що відмінність простежується і в соціальному значенні патронажу, яке полягає у тому, що цей цивільно-правовий інститут гарантує дієздатним, але фізично неспроможним особам сприятливі умови для отримання необхідної правової чи іншої допомоги в процесі здійснення своїх прав та виконання обов'язків. Значення цього інституту на державному рівні підтверджується також діяльністю закладів охорони здоров'я та органів соціального захисту, які зобов'язані не лише виявляти дієздатних громадян, які за станом фізичного здоров'я не можуть самостійно здійснювати і (або) захищати свої права і виконувати обов'язки, але і вживати заходів, спрямованих на встановлення патронажу над такими особами. Крім названого, органи управління праці та соціального захисту зобов'язані здійснювати контроль та нагляд за діяльністю помічників, які надають патронажні послуги. Зрештою, наведене дозволяє вказати ще на одну відмінність між поняттями «патронаж» та «патронат». Вона полягає у тому, що питання встановлення патронажу належать

до компетенції органів управління праці та соціального захисту, тоді як встановлення патронату – сфера компетенції органів опіки та піклування.

Герасимчук Л.В., професор кафедри, кандидат юридичних наук, доцент: в мене теж є питання стосовно патронажу, саме в якому аспекті Вами розглянуто поняття «патронажу».

Відповідь: В дисертаційному дослідженні нами підкреслено, що патронаж це особлива форма захисту прав особистості, майна недієздатних та інших громадян у випадках, передбачених законом. Патронаж передбачає проведення в домашніх умовах профілактичних, санітарно-просвітницьких заходів, надання соціальних послуг. Виокремлюють соціально-медичний, соціально-економічний, соціально-психологічний, соціально-правовий та інші види соціального патронажу, який забезпечується фахівцями соціальної роботи. Ми погоджуємося, що до недавнього часу саме таке поняття патронажу домінувало в науковій, в тому числі медичній, соціальній та юридичній літературі. На разі можна вести мову про те, що поняття патронаж як правова категорія застосовується у двох значеннях – у вузькому та широкому.

У вузькому значенні патронаж розглядається як цивільно-правовий інститут, якій об'єднує норми, покликані регулювати підстави та порядок надання регулярної правової та іншої допомоги (послуг) дієздатним, але фізично неспроможним особам (які потребують сторонньої допомоги) в процесі здійснення ними своїх прав та виконанні обов'язків шляхом вчинення помічником юридичних та фактичних дій, спрямованих на компенсацію (доповнення) недостатніх у такої особи фізичних можливостей та правових знань. Такий вид патронатної діяльності закріплено ст. 78 ЦК України.

Патронаж в широкому значенні – це надання різноманітних видів соціальної допомоги (послуг), в тому числі медичної, у сфері побуту нужденним верствам населення, що включає контроль за підготовкою і проведенням на державному (регіональному, місцевому) рівнях суспільно важливих заходів.

Полішко Н.Л., професор кафедри, доктор філософії, доцент: В плані вашого дисертаційного дослідження не винесено окремим питання щодо правового регулювання майнових відносин підопічних, а відповідно і захисту майнових прав підопічних.

З моєї точки зору відсутність цього питання не в повній мірі розкриває проблематику, адже захист майнових прав є одним із ключових завдань інституту опіки та піклування. Хотілося б почути вашу думку.

Відповідь: Наталіє Леонідівно, дякую вам за запитання. Так, в межах дисертаційного дослідження дійсно, питання щодо встановлення опіки та піклування над майном підопічних окремо не розглядалося. Однак, це не означає що такі важливі питання залишені нами поза увагою.

Розглядаючи (в межах окремих підрозділів дисертаційного дослідження) питання щодо підстав та порядку встановлення опіки чи піклування над дітьми-сиротами; дітьми, позбавленими батьківського піклування, в тому числі і дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах чи постраждали від воєнних дій чи збройних конфліктів; фізичних осіб, чия дієздатність обмежена та

фізичних осіб, визнаних недієздатними, нами розкриваються дана проблематика. Йдеться і про правовий режим майна названої категорії осіб, нами навіть запропоновано авторську дефініцію, яка розкриває дане поняття; йдеться і про особливості користування майном підопічного, згадується і про заборону опікунів, піклувальників щодо відчуження майна підопічного; про притягнення опікунів, піклувальників до юридичної відповідальності за зловживання опікунськими правами, зокрема за використання майна з корисливою метою та б. ін. Зокрема, в підрозділі 2.2. дисертаційного дослідження «Встановлення опіки та піклування над обмежено дієздатними та недієздатними фізичними особами в цивільному праві», на підставі аналізу доктрини та цивільного законодавства, розкривається поняття опіки над майном, наводяться приклади судової практики; висвітлено питання прав та обов'язків опікунів (піклувальників) щодо майна підопічного; здійснено тлумачення такої правової категорії, як «правовий режим майна» підопічних, запропоновано власну авторську дефініцію; розкрито особливості користування майном, залежно від його виду (пайовий фонд – внесок до статутного капіталу юридичної особи; об'єкти незавершеного будівництва, житло, транспортні засоби тощо).

Що стосується іншої категорії підопічних – дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, то питання опіки над майном розглянуті в межах наступного підрозділу дисертаційного дослідження, а саме – «Особливості встановлення опіки та піклування над дітьми, позбавленими батьківського піклування у сімейному праві України». Зокрема, йдеться про дозвіл органів опіки та піклування на вчинення правочинів щодо нерухомого майна підопічних, про накладення заборони на відчуження майна підопічних, про права підопічних на аліменти, пенсії, інші соціальні виплати, про права підопічних вимагати відшкодування майнових збитків, завданих недобросовісним або недбалим виконанням ним своїх опікунських обов'язків тощо.

Якимець О.І., професор кафедри, кандидат юридичних наук, доцент: досліджуючи питання влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, деякі науковці вказують, що прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу належать до приватно-правових форм прийомного виховання, а патронат над дітьми, відносить до родинних форм виховання дітей. Але Ви маєте іншу точку зору. В чому вона полягає?

Відповідь: Так, ми відстоюємо іншу точку зору, оскільки навіть у випадках, коли прийомними батьками чи батьками-вихователями стають родичі дитини, це абсолютно не означає, що уже існуючі відносини споріднення набули якогось особливого значення та змісту, і що такі відносини юридично є батьківськими. Зрозуміло, що прийомні батьки виконуються всі ті обов'язки щодо дітей, які передбачені чинним законодавством, але такі відносини лише прирівнюються до батьківських, і ніяк не можуть бути підставою для виникнення юридично обумовленого кровного споріднення.

Прийомна сім'я є формою сімейного виховання, вона в той же час залишається формою державної опіки дітей-сиріт і дітей, позбавлених

батьківського піклування, тому держава залишає за собою ряд функцій: матеріальне забезпечення утримання дітей, оплату праці прийомним батькам, методичну підготовку та допомогу їм у вихованні сиріт, контроль за утриманням та вихованням дітей.

Петрина В.М., професор кафедри, кандидат юридичних наук: Шановна Інна Олександрівна, в п. 7 наукової новизни вами зазначено, що розгляд справ про обмеження цивільної дієздатності, визнання недієздатними щодо громадян України, які у зв'язку з воєнними діями вимушено змінили місце проживання та виїхали за кордон, здійснюється за правилами, визначеними нормами вітчизняного, міжнародного законодавства та на підставі двосторонніх договорів про правову допомогу у цивільних та сімейних справах. Не могли би ви більш конкретно окреслити свою позицію.

Відповідь: Внаслідок російської агресії чимала кількість громадян України, у тому числі і тих, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки, і над якими встановлено опіку чи піклування, вимушено змінили місце проживання, виїхавши за кордон. У Спеціальній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання соціальних та економічних прав повнолітніх осіб, які потребують опіки та піклування, в умовах дії правового режиму воєнного стану, зазначено, що станом на 24 лютого 2022 року в Україні зареєстровано 35 372 особи, які визнані недієздатними. Варто звернути увагу, що упродовж 2023 року, іноземні суди констатували істотне збільшення заяв про обмеження у дієздатності та про визнання недієздатними громадян України, які проживають за кордоном. Йдеться також і про тих громадян України, які були визнані недієздатними українським судом і щодо яких закінчився 2-річний строк, встановлений рішенням українського суду відповідно до ч. 6 ст. 300 ЦПК України. Джерелами правового регулювання визначення підсудності справ про обмеження у дієздатності чи про визнання недієздатним громадянина України, який проживає за її межами, є ст. 76 ЗУ «Про міжнародне приватне право», ст. 295 ЦПК України, а також двосторонні договори України про правову допомогу у цивільних і сімейних справах. Останні зазвичай містять окрему статтю «Обмеження в дієздатності або визнання особи недієздатною (повне і часткове визнання недієздатним)» і закріплює не лише норми про міжнародну підсудність, але й колізійні норми, які визначають правом якої держави має керуватися компетентний суд при вирішенні справи. До прикладу такою є стаття 22 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах 1993 року.

Необхідно зазначити, що у 2023 році до Верховного Суду, за посередництвом Міністерства юстиції України, надійшло декілька запитів від польських судів, в яких було відкрито провадження у справі про визнання недієздатним (або про обмеження у дієздатності) громадянина України, який проживає у Республіці Польща. Польські суди, посилаючись на положення статті 22 Договору між Україною і Республікою Польща, а також частину другу статті

295 ЦПК України, просили саме Верховний Суд підтвердити їхню юрисдикцію на розгляд справи.

Фахівці обґрунтовано стверджують, що визначення компетентного суду у вказаних категоріях справ є актуальним не лише для польсько-української судової практики. Правила міжнародної підсудності, аналогічні за змістом до правил, які викладено у статті 22 Договору між Україною і Республікою Польща, є також у двосторонніх договорах України про правову допомогу з низкою інших держав: Литовською Республікою 1993 р. (ст. 23), Республікою Молдова 1993 р. (ст. 22), Естонською Республікою 1995 р. (ст. 23), Латвійською Республікою 1995 р. (ст. 22), Республікою Грузія 1995 р. (ст. 23), Республікою Македонія 2000 р. (ст. 21), Чеською Республікою 2001 р. (ст. 23), Румунією 2002 р. (ст. 23).

Бобко В.Г., доцент кафедри, кандидат юридичних наук, доцент: При дослідженні інституту опіки та піклування в приватному праві, чи аналізувалось Вами міжнародне законодавство у цій сфері?

Відповідь: При здійсненні колізійного регулювання відносин опіки та піклування нами враховувались лише колізійні норми Закону України «Про Міжнародне приватне право», а й колізійні норми законодавства інших країн, правове регулювання опіки та піклування в міжнародно-правових актах (наприклад, Конвенція СНД про правову допомогу; двосторонні договори України про правову допомогу; консульські конвенції України тощо). Крім цього, слід назвати Гаазькі конвенції «Про опіку над неповнолітніми» 1902 р. і «Про піклування над неповнолітніми» 1905 р., які, щоправда, не набули широкого застосування, але які відіграли значну роль у становленні колізійних засад регулювання відносин опіки та піклування. Питання міжнародно-правового регулювання відносин опіки та піклування, особливо щодо опіки та піклування щодо малолітніх та неповнолітніх осіб, значною мірою реалізуються цілою низкою конвенцій у сфері міжнародного сімейного права (Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми від 20 травня 1980 р.; Конвенція ООН про права дитини 1989 р.; Європейська конвенція про здійснення прав дітей 1996 р.; Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей 1996 р.; Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання 1973 р.; Конвенція про контакт з дітьми 2003 р.; Європейська конвенція про усиновлення дітей 2003 р.; Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення 1993 р. та б. ін. Але звісно, що найбільша увага приділена положенням Європейської конвенції про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми (20 травня 1980 р. м. Люксембург, ратифіковано Україною 6 березня 2008 р.).

Веренкіотова О.В., доцент кафедри, кандидат юридичних наук: в дисертаційному дослідженні ви наголошуєте на важливості функціонування інституту опіки та піклування, саме в реаліях сьогодення, коли Україна бореться

за свою свободу і незалежність. Чи виділено Вами, які саме порушення вчиняються щодо дітей, та які заходи вживаються на рівні держави та усього нашого суспільства.

Відповідь: Звичайно такі аспекти розглядалися в дисертаційному дослідженні. Серед основних порушень є: вербування дітей, використання забороненої зброї для введення війни, перешкоджання у наданні гуманітарної допомоги, позбавлення громадянства, незаконна депортація дітей, вбивства та каліцтва, пошкодження закладів охорони здоров'я, навчальних закладів, що призводить до неможливості реалізації прав останніх.

З перших днів війни у співпраці з міжнародними партнерами держава розробляє та впроваджує програми, які спрямовані на захист прав дітей та надання гуманітарної, правової, психологічної, соціальної допомоги останнім. Національними та міжнародним законодавством передбачено механізми захисту прав дітей під час воєнного стану, однак реалізувати їх вкрай складно, оскільки країна агресор порушує усі норми міжнародного права.

Значна кількість дітей стала жертвами переміщення всередині країни або була евакуйована за кордон. Багато з них втратили батьків внаслідок бойових дій або через руйнування їх домівок. Це створило додатковий тягар на систему опіки, яка і без того була перевантажена. Особливо важливим аспектом стало забезпечення психологічної підтримки дітей, які пережили травматичні події, адже війна значно впливає на ментальне здоров'я. У відповідь на виклики, держава і міжнародні організації активізували свої зусилля щодо надання допомоги дітям. Було започатковано ряд соціальних програм, таких як «Сім'я для дитини», «Патронат над дитиною» та державна програма розвитку сімейних форм виховання, які передбачають підтримку тимчасових опікунів та родин, що приймають дітей у свої сім'ї тощо.

Задорожна А.П., доцент кафедри, кандидат юридичних наук: хочу підтримати дисертантку в її висновку, що країна-агресор зухвало порушує усі міжнародно-правові акти, які забезпечують та захищають права дитини. Що на вашу думку необхідно для ефективності функціонування інституту опіки та піклування в сучасних умовах?

Відповідь: Ми переконані, що забезпечення прав і свобод дітей в умовах воєнного стану є дуже важливим з кількох причин. Так, воєнний стан створює надзвичайні умови, які загрожують основоположним правам дитини на життя, освіту, охорону здоров'я та захист від насильства. Діти примусово переміщуються, розлучаються зі своїми сім'ями або стають жертвами експлуатації. По-друге, як держава-учасниця Конвенції ООН про права дитини, Україна зобов'язана гарантувати захист прав дітей навіть під час збройного конфлікту. Це вимагає адаптації національного законодавства та розробки спеціалізованих механізмів допомоги дітям у таких ситуаціях. По-третє, нинішній воєнний стан в Україні, спричинений зовнішньою агресією, підкреслює необхідність вжиття ефективних заходів для захисту дітей таких як, створення безпечних зон, надання психологічної підтримки та забезпечення базових потреб, таких як харчування та медична допомога. Ми вважаємо, що в

умовах воєнного стану забезпечення прав та свобод дитини є вкрай проблемним та потребує оновлення механізму підходів не тільки до надання цієї допомоги, а і ряду змін у чинне законодавство.

Лимар Ю.В., старший викладач, кандидат юридичних наук: одним із ключових аспектів дисертаційного дослідження є визначення правового статусу дітей, які підлягають опіці та піклуванню. Зокрема, йдеться про дітей-сиріт; дітей, позбавлених батьківського піклування; дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. На які національні нормативно-правові акти Ви спиралися, розкриваючи правовий статус такої категорії дітей?

Відповідь: для встановлення опіки та піклування над такою категорією осіб, як малолітні та неповнолітні діти, важливого значення набуває факт встановлення щодо них відповідного правового статусу. Нині, фахівцями виділено три види правового статусу особи: загальний (базовий) правовий статус особи, котра є членом суспільства та громадянином, і цей статус визначається Основним законом держави (є загальним, єдиним, постійним); спеціальний (родовий) правовий статус особи, за допомогою якого позначаються особливості становища окремих категорій осіб (суддів, пенсіонерів, студентів); індивідуальний правовий статус особи, на підставі якого здійснюється конкретизація становища носія такого статусу (стать, вік, сімейний стан). При розкритті питання щодо правового статусу дітей-сиріт; дітей, позбавлених батьківського піклування; дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, нами використовувалась низка законодавчих актів, а саме: Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Закон України «Про соціальні послуги», Закон України «Про безоплатну правничу допомогу», Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також деякі Постанови Кабінету Міністрів України: «Про питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаних із захистом прав дитини», «Про порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів», «Про стан соціального захисту дітей та невідкладні заходи, спрямовані на захист прав дитини в Україні» та ряд інших.

Головуючий: Є ще запитання? Немає. Переходимо до обговорення дисертації. Слово надається **науковому керівнику, кандидату юридичних наук, професору Гопанчуку В.С.**, який відзначив вагомий науковий внесок Фінагєєвої І.О. у дослідженні правового регулювання опіки та піклування як інституту сучасного приватного права.

Питання належного здійснення прав окремою категорією осіб – малолітніми, неповнолітніми дітьми, обмежено дієздатними та недієздатними фізичними особами мають важливе правове, соціальне, економічне значення, без перебільшення можна сказати є і питанням національної безпеки. Розвиток та удосконалення інституту опіки та піклування впродовж багатьох років

демонструє його здатність забезпечувати життєдіяльність окремих категорій осіб, що потребують правової підтримки. У випадках встановлення опіки та піклування відбувається зустрічне задоволення двох інтересів – приватного, що полягає у самозбереженні людини, і публічного (суспільного), який полягає в збереженні життя, здоров'я, інтелектуального потенціалу такої особи, а також у забезпеченні безпеки суспільства загалом, усуненню соціального сирітства, зменшенню кількості дітей, позбавлених батьківського піклування, профілактиці алкоголізму, наркоманії, токсикоманії, інших негативних залежностей, до прикладу – лудоманії та в цілому сприяє зниженню рівня кримінальних та інших правопорушень.

Для здійснення ґрунтовного дослідження інституту опіки та піклування в сучасному приватному праві, дисертанткою було визначено наступні завдання: проаналізувати стан наукової розробки та методологію дослідження інституту опіки та піклування у сучасному приватному праві; визначити засадничі положення правового регулювання інституту опіки та піклування в сучасному національному приватному праві та праві країн Європейського Союзу; розглянути законодавчі та наукові підходи до визначення поняття інституту опіки та піклування у сучасному приватному праві; дослідити порядок та умови встановлення опіки та піклування над обмежено дієздатними та недієздатними фізичними особами у цивільному праві; визначити специфіку встановлення опіки та піклування над дітьми, позбавленими батьківського піклування у сімейному праві України; окреслити засадничі положення зарубіжного законодавства у сфері виховання дітей, які потребують опіки та піклування; розкрити зміст та значення професійної (замісної) сім'ї, як форма опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування; з'ясувати специфіку патронату, як особливої форми опіки та піклування над дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах чи постраждали від збройних конфліктів; виробити пропозиції щодо оптимізації вітчизняного законодавства у сфері опіки та піклування з урахуванням поточної ситуації в Україні та приведення його до міжнародних вимог та стандартів.

Виходячи із актуальності теми дослідження, дисертантка вірно визначила об'єкт та предмет дослідження, а також сформулювала його мету – формування теоретичної концепції приватно-правового регулювання інституту опіки та піклування. Зазначену мету автор послідовно досягає шляхом розв'язання чітко визначених для кожного підрозділу роботи завдань.

У дисертаційному дослідженні Фінагєвою І.О. узагальнено проблеми інституту опіки та піклування у сучасному приватному праві. Зокрема, йдеться про: стан наукової розробки та методологія дослідження інституту опіки та піклування в сучасному приватному праві; нормативно-правове регулювання інституту опіки та піклування в Україні; правове регулювання інституту опіки та піклування в країнах Європейського Союзу; опіку та піклування як інститут приватного права; встановлення опіки та піклування над обмежено дієздатними та недієздатними фізичними особами у цивільному праві; особливості встановлення опіки та піклування над дітьми, позбавленими батьківського

піклування у сімейному праві України; співвідношення замісних сімей в системі форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та співвідношення опіки та піклування з патронатом над дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах; зарубіжний досвід виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах; професійні (замісні) сім'ї, як форму опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування в аспекті розвитку вітчизняного законодавства.

Дисертаційне дослідження містить чимало пунктів наукової новизни. Наукова новизна проведеного дисертаційного дослідження характеризується чіткістю, самостійністю отриманих наукових результатів та достатнім ступенем обґрунтованості сформульованих висновків. Так, на мою думку, заслуговує на схвалення автором уточнення правової природи та розмежування понять «патронаж» та «патронат»: під «патронатом» слід розуміти тимчасову форму влаштування дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, і у зв'язку з цим потребує виховання, утримання та реабілітації та видом правової допомоги обмежено дієздатним та недієздатним фізичним особам і є інститутом цивільного та сімейного права; під «патронажем» слід розуміти вид надання допомоги дієздатній фізичній особі, яка за станом фізичного здоров'я потребує медичного, побутового, іншого подібного догляду і є інститутом права соціального забезпечення; висновок автора, що для ефективності функціонування інституту опіки та піклування, на рівні законодавства необхідно передбачити зміну форм опіки та піклування, влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, здатних правильно, швидко та дієво реагувати на поточні запити суспільства; постійну консультативну підтримку спеціалістів; систему стимулювання осіб, які виконують опікунські повноваження; розширення способів надання інформації про поточні зміни законодавства тощо; удосконалення наукової позиції, згідно якої для визнання фізичної особи недієздатною необхідно встановити наявність трьох критеріїв: медичного, психологічного та юридичного. Медичним критерієм виступає не будь-який, а хронічний, тривалий і стійкий психічний розлад; психологічний критерій свідчить про нездатність або зменшену здатність особи розуміти значення своїх дій і можливість керувати ними та визначається не лише на момент вчинення дій, а й на майбутнє; юридичний критерій виключає здатність самостійно здійснювати права і обов'язки, в тому числі – нести самостійну цивільно-правову відповідальність та б. ін.

Висновки, положення і пропозиції Фінагєєвої І.О. є наслідком всебічного аналізу чинного законодавства України, законодавства зарубіжних країн (Великобританії, США, Франції, Німеччини, Польщі, Греції, Чехії, Болгарії, Швеції, Фінляндії та ін.), значної кількості наукової літератури, в тому числі вітчизняних та зарубіжних дисертаційних та монографічних досліджень (понад 350 джерел). Основні положення дисертаційного дослідження дістали відображення в 10 публікаціях. Автор дисертації не лише дослідила позиції науковців щодо питань правового регулювання інституту опіки та піклування, а

й критично проаналізувала їх, спростовуючи окремі думки та аргументуючи власну точку зору.

Структура дисертаційної роботи логічно побудована, співвідношення розділів та підрозділів в цілому розкривають основний зміст дослідження в рамках сформульованих дисертанткою мети та завдань дослідження. Висновки випливають із проведеного дослідження, є логічними і послідовними, відповідають поставленим завданням та характеризуються певним ступенем наукової новизни.

В процесі роботи над дисертацією Фінагеева І.О. продемонструвала здатність і вміння до наукової роботи, творчий підхід до вирішення наукової проблеми, про що свідчить пошук ефективних методів і шляхів удосконалення чинного законодавства.

За час підготовки дисертаційного дослідження Фінагеева І.О. зарекомендувала себе з позитивного боку, як грамотний, відповідальний, цілеспрямований та кваліфікований дослідник, який професійно та якісно вирішує поставлені завдання. Отримані результати дослідження мають високий рівень обґрунтованості, наукової валідності та практичне значення. Вважаю, що освітня та наукова складова індивідуального плану роботи аспіранта Фінагеевої Інни Олександрівни виконана в повному обсязі та на високому науковому рівні.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що дисертаційне дослідження Фінагеевої Інни Олександрівни на тему: «Інститут опіки та піклування у сучасному приватному праві» є завершеною науковою працею, що містить висунуті дисертантом науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати і наукові положення, характеризується єдністю змісту, розв'язує важливу наукову проблему і свідчить про особистий внесок в юридичну науку.

Зміст дисертаційного дослідження Фінагеевої Інни Олександрівни «Інститут опіки та піклування в сучасному приватному праві», свідчить про належне використання автором наукових джерел у тексті дисертації, в тому числі іншомовних та дозволяє дійти висновку про відсутність у дослідженні як привласнення авторства чи чужого твору науки та випадків використання у тексті вказаної наукової роботи чужого твору чи його частини без посилання на автора, так і відсутність порушення інших елементів академічної доброчесності.

Отже, дисертація на тему «Інститут опіки та піклування в сучасному приватному праві», виконана на високому науковому рівні, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор - Фінагеева Інна Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Головуючий: Є ще запитання? Немає. Переходимо до обговорення дисертації. Слово надається **рецензентам:**

Кандидат юридичних наук, професор Мироненко В.П., яка відзначила високий науковий рівень дисертаційного дослідження Фінагеевої Інни

Олександрівни. Метою дисертаційного дослідження є формування теоретичної концепції приватно-правового регулювання інституту опіки та піклування, а також у розробці на цій основі науково-теоретичних рекомендацій, спрямованих на оптимізацію цивільного, сімейного, цивільного процесуального та іншого галузевого законодавства України у цій сфері. У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які виносяться на захист. Заслуговує на підтримку наукова позиція автора щодо запровадження концепції полісистемної (державної, громадської та приватної) діяльності щодо забезпечення здійснення суб'єктивних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів окремою категорією учасників цивільно-правових відносин: обмежено дієздатними та недієздатними фізичними особами; дітьми-сиротами; дітьми, позбавленими батьківського піклування; дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах; дітьми, які постраждали від воєнних дій чи збройних конфліктів; наукове твердження, за яким замісні сім'ї – прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, на відміну від сім'ї опікуна (піклувальника), повинні мати професійний статус, що передбачає наявність у прийомних батьків та батьків-вихователів фахової вищої, передвищої освіти, відповідної кваліфікації та досвіду роботи в одній із суміжних сфер (соціальна робота, соціальна педагогіка, психологія тощо) та виключає можливість сумісництва (суміщення) з іншими видами професійної діяльності. Заслуговує на схвалення звернення автора до легальних та доктринальних засад правового регулювання інституту опіки та піклування ряду країн Європейського Союзу, що дозволило запрошувати конструктивні рішення ряду проблемних аспектів вітчизняного законодавства та сформулювати слушні пропозиції щодо його удосконалення.

На підставі вищенаведеного вважаю, що дисертація Фінагеевої Інни Олександрівни «Інститут опіки та піклування в сучасному приватному праві», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» відповідає вимогам, які ставляться до дисертації, та може бути рекомендована до розгляду та захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент Шаповал Л.І.:

Дисертаційне дослідження Фінагеевої Інни Олександрівни присвячене актуальному на сьогоднішній день питанню.

Слід наголосити на тому, що правильне та чітке формулювання об'єкта і предмета дисертаційного дослідження дозволило автору сформулювати обґрунтовані та достовірні висновки і рекомендації, що відповідним чином сприяло досягненню поставленої мети в роботі.

Під час проведення дослідження Фінагеевою І.О., використано ґрунтовну науково-теоретичну базу, яка містить значний масив наукових та нормативно-правових джерел, що стосуються теми дослідження, а також судову практику з відповідних справ України, країн Європейського Союзу та ЄСПЛ. Це дозволило критично оцінити і розвинути теоретичні положення, розроблені попередниками, визначити та врахувати сучасний стан правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Дисертантом вдало визначено наукову новизну отриманих результатів дослідження, яка полягає у тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням інституту опіки та піклування в сучасному приватному праві.

Таким чином, зміст, структура дисертації, коло розглянутих у ній питань та сформульовані результати й пропозиції вказують на те, що автор провів глибоке наукове дослідження. Проведена дисертантом робота свідчить, що основна мета дослідження була досягнута. Автор здійснила глибокий аналіз проблеми, зробила низку теоретичних висновків і пропозицій законодавцю, що збагачують науку цивільного права і інші галузеві науки й здатні поліпшити чинне законодавство. Результати, отримані в дисертації, можуть бути кваліфіковані як нові, а отримані висновки мають практичне значення та можуть бути використані у різних сферах юридичної практики.

Дисертація Фінагєєвої Інни Олександрівни «Інституту опіки та піклування в сучасному приватному праві», загалом відповідає встановленим МОН України вимогам, тому вона може бути рекомендована до розгляду та разового захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

доктор юридичних наук, професор Тихонова О. В., доктор філософії, доцент Калінюк А. Л., кандидат юридичних наук, доцент Якимець О. І., кандидат юридичних наук Петрина В. Н.; кандидат юридичних наук, доцент Бобко В. Г.; кандидат юридичних наук, доцент Герасимчук Л. В.; кандидат юридичних наук Задорожна А. П.; доктор філософії Лимар Ю. В.

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертації Фінагєєвої Інни Олександрівни
«Інститут опіки та піклування в сучасному приватному праві»**

Обґрунтування вибору теми дослідження. Ключовим принципом правової соціальної держави, який набув особливого значення у контексті євроінтеграційних процесів, що розпочалися в Україні у зв'язку із ратифікацією у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, європейським співтовариством, з другого є - пріоритет прав і свобод людини і громадянина та створення максимально дієвого та простого механізму реалізації прав, незалежно від їх виду. Ознакою правової держави є повне визнання прав людини та створення надійної системи їх захисту, а також те, що, у сучасній державі права людини невіддільні від добре врегульованої та ефективної системи захисту. За загальним правилом, права людини - це можливості особи щодо задоволення своїх потреб та інтересів у різних сферах суспільного життя. В той же час, відповідно, як і до природної, так і до позитивної концепції розуміння сутності прав людини, держава бере на себе обов'язок щодо забезпечення та створення умов їх реалізації.

Це означає, що будь-який громадянин держави має гарантоване право на здійснення та реалізацію декларованих прав. В окрему категорію нами виділено

громадян, чия дієздатність обмежена або взагалі відсутня, що в тій чи іншій мірі викликає необхідність надавати їм допомогу у здійсненні юридичних дій. Зокрема, йдеться про малолітніх та неповнолітніх, обмежено дієздатних та недієздатних фізичних осіб. Така допомога надається завдяки закріпленому приватним правом правового інституту опіки та піклування.

За різними оцінками перші згадування щодо виникнення інституту опіки датуються V тис. до н.е. Подальше формування цього інституту відбувалося під пануванням християнської церкви та під впливом римського та візантійського права. Прийнято вважати, що на території сучасної України, інститут зародився в період язичництва. Таким чином, ще на початкових етапах розвитку української державності, існуюча на той час подоба правової системи, містила певні механізми опіки над найбільш уразливими верствами населення - сиротами, убогими, психічно нездоровими, незаможними та безпритульними. Значного поширення інститут опіки набув у зв'язку із утворенням Київської Русі, норми якого знайшли свого закріплення в звичаєвому праві, а згодом були закріплені в перших писемних джерелах - «Руській Правді» та «Повісті минулих літ».

Небезпідставно можна вести мову про те, що подальший розвиток та удосконалення інституту опіки та піклування впродовж багатьох років продемонстрував здатність забезпечувати належний рівень життя та участі у загальній системі суспільних відносин визначеної категорії осіб, які потребували правової, соціальної підтримки з боку держави і суспільства в цілому, та окремих громадян зокрема. Завдяки приписам інституту опіки та піклування відбувається задоволення, принаймні, двох інтересів – приватного та публічного. При цьому приватний інтерес полягає у створенні належних умов існування, розвитку, соціалізації для громадян, чия дієздатність обмежена або взагалі відсутня: малолітніх, неповнолітніх (дітей-сиріт; дітей, позбавлених батьківського піклування; дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах; дітей, які постраждали від збройних конфліктів чи воєнної агресії: повнолітніх осіб, які в силу стану здоров'я не здатні розуміти значення своїх дій і керувати ними, а відтак – бути самостійними суб'єктами цивільно-правових відносин. Публічний (суспільний) інтерес полягає у збереженні життя, здоров'я, інтелектуального потенціалу таких осіб, а також у забезпеченні безпеки суспільства, запобігання складним життєвим обставинам та усунення таких негативних явищ як соціальне сирітство, дитяча безпритульність та бездоглядність, жебракування, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, інших негативних залежностей, і без перебільшення – зниження рівня кримінальних та інших правопорушень.

Нині актуалізація питання опіки та піклування пов'язана із поточною ситуацією в нашій державі – повномасштабним вторгненням РФ і веденням воєнних дій на значній території України та тими проблемами, які у зв'язку з цим виникають: збільшенням кількості дітей, які залишаються без батьківського піклування, повнолітніх осіб, які за станом здоров'я (психічні розлади) потребують допомоги та необхідністю забезпечення дотримання та охорони їх прав та інтересів; перебування таких осіб на тимчасово окупованих територіях

та неспроможністю уповноважених державою органів здійснювати покладені на них функції; масовим виїздом за межі України та необхідністю встановити (підтвердити або продовжити) правовий статус особи, яка потребує опіки чи піклування; необхідністю здійснювати контроль за дотриманням іноземними суб'єктами права законодавства, на підставі якого діти, повнолітні особи, над якими встановлено опіку чи піклування, перебувають в умовах дії їхньої юрисдикції та б. ін.

Отже, розроблення проблематики опіки та піклування є більш, ніж актуальним і своєчасним завданням сьогодення.

В українському правовому полі загальнотеоретичні засади інституту опіки та піклування, які вплинули на формування положень нашого дисертаційного дослідження висвітлювались у працях багатьох українських фахівців у галузі цивільного, сімейного, цивільного процесуального та інших галузей вітчизняного права. Зокрема, це - Н. С. Адаховська, Л. М. Артюшкіна, О. І. Безлюдний, Т. В. Боднар, В. І. Борисова, С. М. Бойко, Г. М. Бойченко, І. І. Волкова, Н. В. Волкова, Н. А. Волобуєва, О. В. Дзера, А. С. Довгерт, Л. І. Калаур, Б. К. Левківський, Л. В. Лешанич, Г. К. Матвеев, О. І. Мацегорін, О. О. Мордань, С. Є. Морозова, Ж. В. Петрочко, Д. С. Прутян, С. Я. Фурса, Ю. С. Червоний та ін.

Особливого значення для дослідження приватного-правового регулювання інституту опіки та піклування стали наукові дослідження В. С. Гопанчука, Л. В. Красицької, І. В. Жилінкової, З. В. Ромовської, Є. О. Харитонова, С. І. Шимон та б. ін.

Вагомий внесок у розробку проблематики опіки та піклування як інституту приватного права, мають наукові доробки сучасних цивілістів, серед яких слід виділити таких як: І. В. Апопій, О. І. Андрухів, О. С. Бурлака, Г. М. Грабовська, А. О. Дутко, І. В. Дзюба, В. Ю. Євко, В. В. Заборовський, М. В. Зеленіна, В. В. Кострицький, В. О. Кучер, В. П. Мироненко, О. О. Романовська, Н. Я. Рудий, В. О. Рудяк, М. М. Сигидин, Л. М. Токарчук, Ю. Ю. Чорновалюк, Л. І. Шаповал, Т. М. Ямненко, І. А. Яніцька, І. В. Ярмолинська та ін.

Разом з тим варто також вказати, що розроблення проблематики опіки та піклування на рівні дисертаційних та монографічних досліджень, залишається низьким. Відзначимо також і те, що в межах здійснених дисертаційних досліджень розгляделись лише окремі аспекти питання інституту опіки та піклування. Зокрема, це дисертаційні дослідження – О. І. Карпенко «Правові засади утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» (2001); Н. А. Аблятіпової «Інститут опіки над повнолітніми дієздатними особами за цивільним законодавством України» (2007); Н. С. Адаховської «Опіка над майном за цивільним законодавством» (2013); І. А. Яніцької «Опіка та піклування як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2015); О. О. Мордань «Державна політика щодо соціального захисту дітей, які залишилися без піклування батьків» (2015); Є. В. Падуна «Інститут прийомного виховання в сімейному праві України» (2017); Л. М. Токарчук «Влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених

батьківського піклування, як реалізація принципу державної охорони сім'ї» (2021); монографічні дослідження - Н. Я. Рудого «Інститут опіки та піклування в Україні: історико-правове дослідження» (2012); Л. В. Красицької «Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей» (2014); О. С. Бурлаки «Соціальний захист сім'ї, дитинства, материнства та батьківства в Україні: теоретико-правові проблеми» (2016); Л. І. Калаур «Інститут опіки та піклування в Україні: порівняльно-правовий аналіз» (2018). Не залишені поза увагою і доробки зарубіжних фахівців в окресленій сфері, зокрема аналізувалися праці: P. Amoros, M. Beham, H. Wintersberger, K. Wörster, U. Zartler, M. Tideman, O. Svensson, L. Nordström, Ö. Carlsson, R. Zanuso, T. Waddock, J. Storo, M. Selthe, J. Palacios, ряд ін.

Отже, питання щодо правового регулювання інституту опіки та піклування в сучасному приватному праві, ефективного його функціонування, є недостатньо розробленими теоретично та мало реалізованими практично.

Саме такий стан наукової розробки проблематики опіки та піклування в сучасному приватному праві і зумовив вибір напряму наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Роботу спрямовано на реалізацію основних положень Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2025 роки, Стратегії стало розвитку України до 2030 року, Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024-2028 роки та затвердженого операційного плану заходів на 2024-2026 роки з її реалізації, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, а також передбачено річними планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2021–2025 роки.

Тему дисертаційного дослідження Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 31 жовтня 2023 року протокол № 22).

Мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження.

Мета дисертаційного дослідження, полягає у формуванні теоретичної концепції приватно-правового регулювання інституту опіки та піклування, а також у розробці на цій основі науково-теоретичних рекомендацій, спрямованих на оптимізацію цивільного, сімейного, цивільного процесуального та іншого галузевого законодавства України у цій сфері.

Для досягнення мети дослідження поставлені наступні завдання:

проаналізувати стан наукової розробки та методологію дослідження інституту опіки та піклування у сучасному приватному праві;

визначити засадничі положення правового регулювання інституту опіки та піклування в сучасному національному приватному праві, праві країн Європейського Союзу, інших зарубіжних країн;

розглянути законодавчі та наукові підходи до визначення поняття, правової природи та значення інституту опіки та піклування у сучасному приватному праві;

дослідити порядок та умови встановлення опіки та піклування над обмежено дієздатними та недієздатними фізичними особами у цивільному праві; визначити специфіку встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування у сімейному праві України;

розкрити зміст та значення професійних (замісних) сімей у загальній системі влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування як суміжної з опікою та піклуванням правової категорії;

встановити співвідношення патронату, як форми влаштування дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах чи постраждали від збройних конфліктів із нормами інституту опіки та піклування;

вивчити та проаналізувати зарубіжний досвід виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в аспекті перспективи розвитку вітчизняного законодавства;

виробити пропозиції щодо оптимізації вітчизняного законодавства у сфері опіки та піклування з метою підвищення ефективності його практичної реалізації та приведення його до міжнародних вимог та стандартів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері опіки та піклування.

Предметом дослідження є інститут опіки та піклування в сучасному приватному праві.

Методи дослідження. Відповідно до поставлених мети та завдань, основою методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Діалектичний метод як загальний метод наукового пізнання та історичний метод дозволили розглянути усі питання теми в динаміці, виявити їх взаємозв'язок і взаємообумовленість, дослідити генезис цивільного та сімейного законодавства, що регулює інститут опіки та піклування (підрозділи 1.2, 1.3. 2.1, 3.3). Використання *порівняльно-правового методу* дозволило дослідити вітчизняний та зарубіжний досвід правового регулювання інституту опіки та піклування (підрозділи 2.2, 2.3, 3.1, 3.2). За допомогою *формально-юридичного методу* досліджувалися правові норми Конституції України, чинного Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України, законів України, які регулюють відносини у сфері опіки та піклування, з'ясовувалися зміст і значення використаних у них понять і термінів, обґрунтовувалися висновки і пропозиції щодо їх зміни та доповнення (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). *Структурно-функціональний метод* використовувався для аналізу суб'єктного складу та змісту правових відносин з опіки та піклування, підстав та порядку встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами; дітьми, позбавленими батьківського піклування; дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах; повнолітніми особами, які визнані недієздатними або обмежені у цивільній дієздатності; забезпечення виконання опікунами, піклувальниками своїх обов'язків, а також для визначення відповідальності за невиконання опікунських обов'язків або зловживання ними; формулюванню пропозицій щодо оптимізації законодавства у сфері опіки та піклування (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). Застосування *системного методу* зумовило, з одного

боку, дослідження замінних форм влаштування дітей, що залишилися без батьківського піклування в загальній структурі опіки та піклування, а з іншого боку – виокремити особливості їх створення та функціонування (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3). *Метод індукції та дедукції* дозволив виокремити передумови встановленні опіки та піклування, а також визначити особливості застосування законодавчих приписів до конкретної категорії суб'єктів, зокрема малолітніх та неповнолітніх дітей, повнолітніх осіб, які не наділені цивільною дієздатністю або обмежені в ній (підрозділи 2.2, 2.3, 3.3). *Термінологічний метод*, було використано при дослідженні загальних засадничих положень інституту опіки та піклування, а також при дослідженні питання співвідношення опіки та піклування із суміжними правовими категоріями; уточнено понятійно-термінологічний апарат досліджуваної проблематики (підрозділи 2.1, 3.1, 3.2, 3.3). *Герменевтичний метод* було використано для дослідження підстав та порядку встановлення опіки та піклування над малолітніми, неповнолітніми дітьми; над обмежено дієздатними та недієздатними фізичними; для визначення правового статусу опікунів, піклувальників в Україні, ряді країн Європейського Союзу, інших зарубіжних країн (підрозділи 2.2, 2.3, 3.1, 3.2). *Метод абстрагування* було використано при дослідженні правових підстав встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітьми, які постраждали від воєнних дій чи збройних конфліктів; опіки та піклування над обмежено дієздатними та недієздатними фізичними особами; наслідків невиконання опікунами, піклувальниками, іншими законними представниками своїх обов'язків (підрозділи 2.1, 3.1, 3.2). *Логічний метод* використовувався як універсальний засіб аргументації наукових висновків і розроблення науково-обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення сімейного законодавства України в контексті окресленої проблеми (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2). Методологічний підхід щодо розгляду того чи іншого питання дисертаційного дослідження ґрунтується як на індивідуальному, так і на комплексному використанні названих методів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є першим в Україні комплексним дослідженням інституту опіки та піклування в сучасному приватному праві.

У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які виносяться на захист, зокрема:

вперше:

сформульовано авторські дефініції:

1) обмежена дієздатність – юридичний стан індивіда, обумовлений наявністю у нього психічного розладу або небезпечним вживанням психоактивних речовин (наркотичні засоби, психотропні речовини, алкогольні напої), патологічним потягом до азартних ігор, що призвело до зміни психічних процесів у свідомості, мисленні, емоційному стані, який обмежує здатність особи

усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними та встановлений рішенням суду, ухваленим у встановленому законом порядку;

2) недієздатність – юридичний стан індивіда, зумовлений наявністю у особи хронічного, стійкого, психічного розладу, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними та встановлений рішенням суду, ухваленим у встановленому законом порядку;

встановлено, що під правовим режимом майна осіб, над якими встановлену опіку чи піклування, слід розуміти режим зі спеціальним статусом, поширений на визначене коло учасників (опікун, піклувальник – підопічний) та види правових відносин (виключно майнові), яким закріплено не лише основні повноваження зобов'язаних осіб, а і встановлено прямі заборони щодо дій опікунів, піклувальників, а також характеризується можливістю втручання держави до майнової сфери підопічного за наявності певних для того обставин;

доведено, що з метою оптимізації інституту опіки та піклування, необхідно передбачити у законодавстві: можливість зміни опіки та піклування, форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, здатних правильно, швидко та дієво реагувати на поточні запити суспільства; надання постійної консультативної підтримки спеціалістів; визначення мотивації опікунів, піклувальників, прийомних вихователів; систему стимулювання осіб, які виконують опікунські повноваження; розширення способів доведення інформації про зміни галузевого законодавства тощо;

з'ясовано правову природу та розмежовано поняття «патронаж» та «патронат»: під «патронатом» слід розуміти тимчасову форму влаштування дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, і у зв'язку з цим потребує виховання, утримання та реабілітації та видом правової допомоги обмежено дієздатним та недієздатним фізичним особам і є інститутом цивільного та сімейного права; під «патронажем» слід розуміти вид надання допомоги дієздатній фізичній особі, яка за станом фізичного здоров'я потребує медичного, побутового, іншого подібного догляду і є інститутом права соціального забезпечення;

встановлено співвідношення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування з такими суміжними правовими категоріями, як прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, патронат та визначено їх спільні риси (створення дитині належних умов виховання, всебічного фізичного, духовного та морального розвитку) та відмінні риси (правовий статус підопічних дітей; строки перебування дитини в сім'ї; способи утримання дітей; виконання обов'язків як виду професійної діяльності, який зараховується до загального трудового стажу; залучення до роботи з сім'ями та дітьми фахових спеціалістів; надання послуг з догляду за участю членів сім'ї прийомного вихователя;

обґрунтовано, що використання опіки чи піклування з корисливою метою на шкоду підопічному в умовах надзвичайного чи воєнного стану, слід вважати кваліфікуючою ознакою кримінального правопорушення, що передбачає застосування більш суворої санкції відповідальності;

удосконалено:

наукове положення, відповідно до якого інститут опіки та піклування слід вважати комплексним приватно-правовим інститутом, правове регулювання якого здійснюється нормами цивільного, цивільного процесуального, сімейного, житлового, земельного, трудового права та права соціального забезпечення, якому притаманні ознаки публічності (застосування норм адміністративного, кримінального права);

наукову позицію, згідно якої для визнання фізичної особи недієздатною необхідно встановити наявність трьох критеріїв: медичного, психологічного та юридичного. Завдяки медичному критерію діагностується не будь-який психічний розлад, а хронічне, тривале і стійке психічне захворювання; психологічний критерій свідчить про нездатність або зменшену здатність особи розуміти значення своїх дій і можливість керувати ними та визначається не лише на момент вчинення дій, а й на майбутнє; юридичний критерій виключає здатність самотійно здійснювати права і обов'язки, в тому числі – нести самотійну цивільно-правову відповідальність;

науковий погляд, відповідно до якого права і обов'язки батьків та опікунів (піклувальників) - різні за своєю правовою природою та сутністю правові явища: в основі виникнення батьківських прав та обов'язків, як правило, лежить кровне споріднення, тоді, як виникнення опікунських прав та обов'язків пов'язується із відповідним адміністративним актом; батьківські повноваження є триваючими, постійними, повноваження опікунів (піклувальників) діють впродовж певного часу і не призводять до припинення правових зв'язків підопічних з батьками; у опікунів (піклувальників) відсутній обов'язок утримання підопічних власним коштом, на відміну від батьківського обов'язку щодо утримання дитини;

дістало подальший розвиток:

наукове судження про те, що розгляд справ про обмеження цивільної дієздатності, визнання недієздатними (подовження строку, визначеного рішенням українського суду) щодо громадян України, які у зв'язку з воєнними діями вимушено змінили місце проживання та виїхали за кордон, здійснюється за правилами, визначеними нормами вітчизняного, міжнародного законодавства та на підставі двосторонніх договорів про правову допомогу у цивільних та сімейних справах, тобто можливе застосування субсидіарної юрисдикції – судів держави громадянства та судів держави, де тимчасово перебуває особа;

наукова позиція щодо запровадження концепції полісистемної (державної, громадської та приватної) діяльності щодо забезпечення здійснення суб'єктивних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів окремою категорією учасників цивільно-правових відносин: обмежено дієздатними та недієздатними фізичними особами; дітьми-сиротами; дітьми, позбавленими батьківського піклування; дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах; дітьми, які постраждали від воєнних дій чи збройних конфліктів;

наукове твердження, за яким замісні сім'ї – прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, на відміну від сім'ї опікуна (піклувальника), повинні мати професійний статус, що передбачає наявність у прийомних батьків та батьків-

вихователів фахової вищої, передвищої освіти, відповідної кваліфікації та досвіду роботи в одній із суміжних сфер (соціальна робота, соціальна педагогіка, психологія тощо) та виключає можливість сумісництва (суміщення) з іншими видами професійної діяльності.

За результатами дослідження запропоновано нові редакції, зміни та доповнення до чинного законодавства у сфері опіки та піклування, а саме: ст. 36, 76, 77 ЦК України; ст. 251-1 «Відповідальність опікунів, піклувальників», ст. 252 СК України; ст. 167 «Зловживання опікунськими правами» КК України; п. 5 Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя; ч. 1 Положення про прийомну сім'ю; ч. 2 Положення про дитячий будинок сімейного типу.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено на шести науково-практичних конференціях та круглих столах: Ювілейних наукових читаннях, присвячених пам'яті академіка Володимира Володимировича Копейчикова (до 100 річчя з дня народження) : зб. матеріалів (м.Київ, 17 лист. 2023 р.); Круглому столі, присвяченому Дню юриста в Україні «Цивільне право в сучасних умовах: проблеми та перспективи» (м. Київ, 08 жовтня 2024); Кафедральному науково-теоретичному столі «Реалізація норм цивільного законодавства в умовах сьогодення» (м. Київ, 9 лютого 2024 року); Круглому столі, присвяченому Дню захисту прав людини «Захист прав людини і основоположних свобод: глобальні цілі сталого розвитку (м. Київ, 10 грудня 2024 року); Міжвузівській науково-практичній конференції «Репродуктивне здоров'я в Україні: реалії сьогодення та перспективи майбутнього (правові, етичні, психологічні та соціально-демографічні аспекти) (м. Київ, 15 травня 2025 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Європейський потенціал розвитку державно-правових і гуманітарних наук (м. Київ, 13 червня 2025 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено в чотирьох наукових статтях у фахових юридичних виданнях України, а також у шести тезах виступів на науково-практичних заходах, зокрема:

1. Фінагеева І.О. Професійні (замінні) сім'ї, як форма опіки та піклування над дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування та дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 3 (33). С. 671-682.

2. Фінагеева І.О. С. Роль органів опіки та піклування у призначенні опікунів (піклувальників) для недієздатних та обмежено дієздатних фізичних осіб: проблеми правозастосування. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. №3. С. 240-252.

3. Фінагеева І.О. Патронат як форма опіки та піклування над дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. 2025. Вип. 90. Ч. 2. С. 217-223.

4. Фінагеева І.О. Опіка та піклування: питання суб'єктного складу. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 9 (49). С. 1120-1130.

5. Фінагеева І. Надання допомоги фізичній особі – окремий інститут чи складова інституту опіки та піклування: питання правової кваліфікації. *Ювілейні наукові читання, присвячені пам'яті академіка Володимира Володимировича Копейчикова (до 100 річчя з дня народження)* : зб. матеріалів (Київ, 17 лист. 2023 р.) / Редкол. : С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, М. М. Пендюра, Ю. В. Кривицький. Київ : 7БЦ, 2023. С. 134-137.

6. Фінагеева І.О. Інститут опіки та піклування: етапи становлення та розвитку. *Цивільне право в сучасних умовах: проблеми та перспективи*. Матер. круглого столу, присвяченого Дню юриста в Україні (м. Київ, 08 жовтня 2024). Київ : Нац. акад. внутр. справ. С. 61-64.

7. Фінагеева І. Порядок обліку дітей, які потребують опіки та піклування та які евакуйовані із зони бойових дій. *Реалізація норм цивільного законодавства в умовах сьогодення*. Матер. каф. наук.-теорет.столу (м. Київ, 9 лютого 2024 року). Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2025. с. 73-76.

8. Фінагеева І. Міжнародні стандарти у сфері опіки та піклування: українська перспектива. *Захист прав людини і основоположних свобод: глобальні цілі сталого розвитку*. Матеріали круглого столу. (м. Київ, 10 грудня 2024 року). Київ : Нац. акад. внутр. справ, С. 78-83.

9. Фінагеева І. Нормативно-правове регулювання опіки та піклування в Україні. *Репродуктивне здоров'я в Україні: реалії сьогодення та перспективи майбутнього (правові, етичні, психологічні та соціально-демографічні аспекти)*. Матер. міжвузів. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15 травня 2025 року). Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2025. с.184-188.

10. Фінагеева І. Реформування інституту опіки та піклування: приклад Австрії. *Європейський потенціал розвитку державно-правових і гуманітарних наук*. Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13 червня 2025 р.). Київ : Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2025. с. 29-31.

Характеристика особистості здобувача. **Фінагеева Інна Олександрівна**, 1985 року народження. З вересня 2023 року аспірант заочної форми навчання кафедри цивільно-правових дисциплін НАВС. У 2007 році закінчила Київський національний університет внутрішніх справ (диплом магістра). На сьогодні суддя Києво-Святошинського районного суду.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення в дисертації матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість і доступність їх сприйняття.

У результаті попередньої експертизи дисертації Фінагеевої І.О. і повноти публікації основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Фінагеевої Інни Олександрівни «Інститут опіки та піклування в сучасному приватному праві».

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Фінагєєвої Інни Олександрівни «Інститут опіки та піклування в сучасному приватному праві».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Фінагєєвої Інни Олександрівни відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

3. Рекомендувати дисертацію Фінагєєвої Інни Олександрівни «Інститут опіки та піклування в сучасному приватному праві» до разового захисту на здобуття ступеня доктора філософії у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Результати голосування присутніх на засіданні докторів та кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: за – 17, проти – немає, таких, що утримались – немає.

**Голова засідання –
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
доктор філософії, доцент**

Анжела КАЛІНЮК